

СИНЕРГЕТИЧНА СУТНІСТЬ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МЕТАМОВИ

Ірина Пуцята

Національний університет “Львівська політехніка”,
вул. Кн. Романа 1/3, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: irynaputsyata1@gmail.com

Розглянуто основні модули синергетики та метамови в практиці тележурналістів, спроектовано засади синергетики на телеконтент.

Ключові слова: синергетика, метамова, тележурналістика.

У сучасному телезнавстві відчутне прагнення переосмислити та розширити теоретичні надбання тележурналістики та її досвіду, що зумовлено інноваційними процесами зростання потреби дослідити в телевізійній творчості журналістів синергетичну природу тексту як духовного начала. Адже проблема синергетики в проекції на телевізійну творчість ще не стала об’єктом ґрунтовного вивчення.

Синергетику позиціонують, здебільшого, у трьох іпостасях: як науку, як методологію, як картину світу (В. І. Аршинова, В. Г. Буданова). Проте існують численні спроби надати синергетиці іншого статусу, зокрема як новий науковий напрям (Ю. А. Данилов, Б. Б. Кадомцев, О. М. Князева, С. П. Курдюмов, Д. С. Чернавський), метанауку (Ю. А. Данилов), і як теорію (Г. Хакен) [4].

На думку Марії Титаренко, журналістика за своєю природою – синергетична, адже є складною мета системою, в яку входять різні підсистеми, вона постійно оновлюється і видозмінюється в так званих точках біфуркації [6].

Ідеї духовно-синергетичної сутності мови значною мірою були закладені працями німецького лінгвіста і лінгвофілософа В. фон Гумбольдта, видатного українського мовознавця і філософа мови О. О. Потебні, відомих німецьких філософів Е. Кассіра, М. Гайдегера, Е. Гуссерля, російських релігійних філософів (і лінгвофілософів) О. Лосева, П. Флоренського, С. Булгакова та інших учених [2]. Ці концепції не були позабуті й, запліднюючись ідеями сучасної філософії, лінгвофілософії, лінгвістики та інших напрямів науки, продовжують розвиватись і у тележурналістиці. Пізнавальна енергія людини, через яку особистість може магічно впливати на світ і на інших людей, виформовується вербально, вважає Вікторія Бабенко. На її думку, слово несе в собі енергію пізнання й енергію пізнаваного. Ці типи енергії породжують незбагненне явище синергії (грец. *synergos* – той, що діє разом) [1].

“Слова – таємна нитка, за якою навпомацки пробирається крізь час справжнє буття людини” (К. Ясперс). Відеоряд на ТБ у стані наблизитися до досконалості, увібрав у

себе величезний досвід, накопичений фотографією і кінематографом. “Мова при картинці” – ще одна сторона біфуркації, мова неминуче стане тим важелем, який зможе перевернути ситуацію, поставити її з голови на ноги, фігурально кажучи, “зрушити земну кульку” [5].

Як писав Д. Хармс, “сила, закладена в словах, повинна бути звільнена. Є такі поєднання зі слів, при яких стає помітнішою дія сили. Недобре думати, що ця сила змусить рухатися предмети. Я впевнений, що сила слів може зробити і це” [3, с. 558].

Сучасне телебачення, як система відкритого типу з нелінійними зворотними зв'язками, ємогутнім менеджером слова. Тому тележурналісти у своїй практиці часто використовують принцип метамови (грец. *meta* – перед, після). Під метомовою розуміють “знакову систему, яка існує для опису природної мови [7, с. 334]. Як і синергетика, метомова виникає як порядок і організація з безладу і хаосу внаслідок самоорганізації та обміну з зовнішнім середовищем.

Доречною в цьому випадку буде думка Гегеля. Він вважає, що для будь-якої логічної системи існує таке твердження, яке не можна ні довести, ні спростувати, залишаючись у рамках цієї системи. З цього і випливає ідея метамови: опис мовних процесів відбудеться лише тоді, якщо ми вийдемо за межі мови.

Тобто, метомова – це істинні думки співрозмовника приховані у його словах і виразах. Основною ціллю використання цих слів на телеекрані є пом'якшення словесного удару, що допомагає нам маніпулювати співрозмовником, досягаючи власних цілей.

Важливою, і водночас невід'ємною складовою української мови, є логічний наголос. Уміле його використання надає можливість журналістові маніпулювати своєю глядацькою аудиторією. Найчастіше такий прийом використовують ведучі та кореспонденти інформаційних випусків новин, щоб у такий спосіб сконцентрувати увагу на істинну інформацію, яку несе повідомлення. Вдалим прикладом може бути сюжет Івана Костроби про нацгвардію: “*Бійці нацгвардії отримують статус учасників бойових дій після оформлення документів*” (Підсумки дня. Перший національний. 12.06.2014). Виокремивши у повідомленні слово “*отримують*” ведучий вказує на те що, бійці можуть мати статус учасників бойових дій, але чи вони його отримують – залишається невідомим.

В іншому сюжеті “Підсумків дня” на питання кореспондента чому міліція у Слов'янську не виконувала свого прямого обов'язку – захисту людей, а навпаки допомагала сепаратистам, колишній начальник слов'янського міськвідділу Олександр Мельковський відповів так: “*В цій ситуації, насправді, діяли спецпризначенці, міліція зовсім для іншого призначення*” (Підсумки дня. Перший національний. 12.06.2014). Декодуємо “*насправді*”, а також його синоніми “чесно кажучи”, “по правді”, “якщо бути щирим” як прагнення розповісти істинну правду, перекладаючи провину, зокрема на спецпризначенців.

Свою думку щодо теперішньої ситуації у зоні військових дій у підведенні продемонструвала Інна Шевченко. Ведуча у повідомленні вжила слово “*зокрема*” (не навмисне, між іншим), що покликане замаскувати важливість повідомлення, яке йтиме за цим словом. “*Військово-медичний департамент Міноборони повідомляє, що за час*

АТО загинуло 147 українських вояків, поранені 267, 13 американців у тяжкому стані у госпіталі. Сьогодні ж з'явилася інформація про безлад у загонах антитерористичних операцій, **зокрема** київський батальйон відправили до кордонів з Росією без патронів і старших командирів, а за кілька кілометрів бойовики із гранатометами. За даними РНБ на сході країни 15–20 тисяч терористів” (“Факти”. ICTV. 18.06.2014).

Часто журналісти всеукраїнських телеканалів, як складову метамови, використовують риторичні питання, чим скеровують глядача на думку, яка є істинна, але яку заборонено говорити. Вдалим прикладом може бути сюжет Христини Коціри про екіпаж літака ІЛ-76: “Можливо керівники, які відправляли літаки на некеровану зону, сподівалися «на пронесе». Із першим це спрацювало?” (Факти тижня. ICTV. 15.06.2014).

Продовженням теперішньої ситуації в Україні є сюжет Володимира Соколова. “На Одещині оголосили **справжнє полювання** на російських шпигунів, контролерів і провокаторів. Цього тижня СБУ **вже затримала** і відправила в Україну неонациста і провокатора Антона Риевського, що закликав до війни. А до цього ввіймала цілу диверсійну групу зі зброєю. Однак, ситуація в Одесі все ще залишається напруженою. **Щоправда** шансів, щоб роз'єднати країну все менше. Якщо на початку було кілька тисяч людей, то тепер менше сотні”. Журналіст завдяки правильно підібраним словам (**справжнє полювання, вже затримала**) у перших двох реченнях, створює атмосферу спокою, незважаючи на ситуацію в Україні. Та саму суть і основну проблему несе інформація про те, що, незважаючи на всі спроби перешкодити терористичним діям на Сході країни, в Одесі все не так і позитивно, якби цього хотілося. Сумніви автора можна почути в слові “**щоправда**” (слово дає зрозуміти, що автор не такий вже і правдивий) він намагається приховати ситуацію на Одещині. Це свого роду маніпуляція, яку Володимир Соколов вжив, щоб не сіяти паніку серед глядачів сюжету (Факти тижня. ICTV. 15.06.2014).

Оксана Соколова у риторичному питанні-ствердженні намагається натякнути своєму глядачу, що у ситуації, яка склалася в Україні в останні місяці, винна або колишня влада, а теперішня, насправді, не може вивести країну з цієї кризи, або в Україні є зрадники, які ведуть державу надумано і цілеспрямовано до краху. “Хто довів збройні сили України до розвалу, можливо все робилося спеціально?” (Факти тижня. ICTV. 15.06.2014).

Під час перегляду ток-шоу “Шустер-Live” спостерігаємо таку ситуацію. На уточнююче питання Савіка Шустера (Ви говорите про православний фундаменталізм, порівнюючи його з ісламськими країнами?) представник Служби безпеки України Валентин Наливайченко відповів: “Я вам доповідаю і всім людям, що правда є в **головвах**. **Саме сьогодні затриманий, як ви знаєте, в Києві на вокзалі з Донецька особистий посланець-диверсант**” (Шустер-Live. Перший національний. 16.06.2014). Можна трактувати так, що в першу чергу доповідь розрахована на самого Савіка Шустера і він все правильно зрозумів, але для чого на цьому так акцентувати увагу і турбувати всіх людей. Далі представник Служби безпеки України намагається доказати, що їхня служба робить все можливе для спокою людей, акцентуючи увагу слухачів на словах “**саме сьогодні**”, “**як ви знаєте**” вказують на те, що Валентин Наливайченко позиціонує себе розумнішим від тих до кого звертається.

Євген Зозуля у телевізійному повідомленні (*Проекти постанови про дострокове припинення повноважень сьогодні вже зареєстрували, щоправда, окрім “Удару”*,

“Свободи” і “Батьківщини”. Їхні колеги з “Батьківщини” висувають свої вимоги) за допомогою метамови намагається розповісти глядачеві істинну ситуацію, що відбувалася на засіданні Верховної Ради. Цю інформацію можна трактувати так, що проект постанови за стільки часу його розгляду, нарешті вже зареєстрували, незважаючи на зауваження і поправки до нього партії “Батьківщина” (“Факти”. ICTV. 18.06.2014).

Часто метамова звучить у програмі “Світське життя”, як з вуст Катерини Осадчої, так і від її співрозмовників, які намагаються уникати відповідей на питання. Вдалим прикладом є розмова з Марічкою Яремчук, де Катерина Осадча влучними запитаннями веде розмову у потрібному їй напрямку. Приміром, основна думка, яка пронизує діалог, що Марія Яремчук повинна бути зразком співочої молоді України. На це вказує слово “здається”, призначене для пом’якшення висловлювання, тобто автор цілком впевнений у висловленій думці, але приховує її за цим словом. “*Ти – донька славетного Назарія Яремчука, ти славно представниця Західної України, мені здається, що тобі б самій мало боліти вмовити Олену Коляденко зробити щось українське у номері на Євробаченні*” (Світське життя. 1+1. 16.06.2014).

Можна спостерігати маніпуляцію і в іншому випуску “Світського життя”, зокрема у сюжеті, де Катерина Осадча розмовляє з Анатолієм Тимощуком, гравцем футбольного клубу “Зеніт” про його футбольну кар’єру на фоні теперішньої ситуації, що склалася між Україною і Росією. Відповіді на більшу частину питань Анатолій починає з метаслів “*ну, ви знаєте...*” чим намагається досягнути розуміння від ведучої. З уст футболіста можна почути і метаслово “але”, яке заперечує все, що було перед ним сказане, або є сигналом брехні співрозмовника. Тобто все, про що йдеться далі, можна розшифрувати як протистояння точно були, і його колеги часто говорили щось образливе, чи то про Україну чи про її мешканців, але самого Анатолія не чіпали. “*Ну, ви знаєте я не бачу ніяких проблем у Санкт-Петербурзі, бо мене там люди люблять і відносяться до мене з повагою але, якщо якісь були політичні протистояння, то ні від кого нічого не чув образливого в мою адресу*”. У подальшій розмові з футболістом, Катерина Осадча переходить до глибшої комунікативної атаки, зокрема, у питанні про мову спілкування дітей Анатолія Тимощука (Ваші діти говорять українською, російською, вони відчують себе українцями?). На що він звично відповідає метамовою з якої випливає, що діти ні російською, ні українською не розмовляють: “Вони багато часу проводять у Мюнхені. Основна і рідна мова для них українська, німецька, англійська, а потім російська” (Світське життя. 1+1. 01.06.2014).

Дослідження синергетики в журналістиці стало тим рушієм, за допомогою якого виформовується нова концепція розуміння телевізійного слова, що несе у собі приховану інформацію, яку потрібно декодувати. Ефективність залучення принципів синергетики важко переоцінити, бо це надає змогу простежити динамічну позиційність і взаємодію різних внутрішньосистемних і зовнішніх сил. Адже й досі поза увагою дослідників залишається висвітлення телевізійної комунікації з позиції синергетики. Тому у статті зроблено деякі спроби за допомогою метамови провести паралель до подальшого вивчення, переосмислення й розширення теоретичних і практичних надбань у синергетичному дослідженні тележурналістики.

Список використаної літератури

1. Бабенко В. Семіотико-синергетичний аспект ефірного мовлення / В. Бабенко // Теле- та радіожурналістика. – Вип. 10. – Львів, 2011. – С. 203–210.
2. Бацевич Ф. Духовно-синергетична сутність мови: Огляд деяких сучасних лінгвофілософських концепцій / Ф. Бацевич // Теле- та радіожурналістика. – Вип. 8. – Львів, 2009. – С. 266–272.
3. Цит. за: Джойс Д. Собр. соч.: в 3 т. Т. 3./ Д. Джойс. – М.: Знаменитая книга, 1994. – С. 558.
4. Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях / Т. І. Домброван // Записки з романо-германської філології. – Одеса, 2011. – Вип. 26. – С. 51–58.
5. Назарчук А. В. Теория коммуникации в современной философии / А. В. Назарчук. – М.: Прогресс-Традиция, 2009. – 320 с.
6. Титаренко М. Новочасна журналістика в контексті синергетики або в пошуках унікального “надлишку”. [Електронний ресурс] / Марія Титаренко. – № 14 – 22. 01. 2009. – Режим доступу до сайту: <http://www.mediakrytyka.info/drukovani/novochasna-zhurnalistyka-v-konteksti-synerhetyky-abo-v-poshukakh-unikalnoho-nadlyshku.html>
7. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.

Стаття надійшла до редколегії 02.11.14

Прийнята до друку 07.11.14

SYNERGISTIC ESSENCE OF TELEVISION JOURNALISM THROUGH THE PRISM METALANGUAGE

Iryna Putzyata

*National University “Lviv Polytechnic”,
Kniazia Romana Str. 1-3, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: irynaputzyata1@gmail.com*

The article is dedicated to the methodology of synergetics and to the potential of its use in TV journalism. Clarify the characteristics synergistic understanding metalanguage as a symbolic system, characteristics magical power of human speech.

The main modes of synergy and metalanguage in practice practice broadcasters. Analyzed scientific work of experts in journalism theory interpretation synergy. Characterized connectivity synergy of TV journalism. Designed on the principles of synergy TV content. Vectors defined meta impact on TV journalism. TV deciphered word which is hidden information. The use of synergetic approaches is perspective for the following development of journalism.

Key words: synergetics, metalanguage, journalism.